

Dragoljub DIVLJANOVIC

U ovom kratkom radu iznećemo kada je sve goveđa kuga vladala u Rumuniji (Vlaškoj i Moldaviji) u vremenu 1844—1867. godine. To je situacija prema arhivskim dokumentima koji su sačuvani u Državnom arhivu SR Srbije i može korisno da posluži za izučavanje ove bolesti u Podunavlju.

Prema izveštaju Austrijskog konzulata iz 1844. god. (1) goveđa kuga vlada u Bugarskoj i Vlaškoj. Zbog toga Ministarstvo unutrašnjih dela kneževine Srbije izdaje naredbu karantinima u Radujevcu i Vrškoj Čuki da se iz Bugarske i Vlaške goveda mogu puštati u Srbiju tek pošto izdrže dvadesetodnevni karantin. Takođe i sirovi i neprerađeni goveđi delovi i proizvodi mogu se pustiti u Srbiju tek posle propisanog čišćenja-dezinfekcije, i to pod uslovom da su starijeg datuma. Zabrana se odnosi i na uvoz svijuz svežih neprerađenih goveđih delova. Ova zabrana ukinuta je tek 1846. god., kada je po dobijanju pouzdanih uverenja ustanovljeno da je goveđa kuga prestala u Vlaškoj i Bugarskoj. To je trajalo samo kratko vreme, jer se još iste godine goveđa kuga ponovo javlja u Vlaškoj i Moldaviji (2). Tim povodom je Sanitetsko odeljenje Ministarstva unutrašnjih dela Srbije izdalo jedno „Uputstvo o goveđoj kugi”.

Iz jednog dokumenta koji nije sačuvan u celini (3), a koji je Sanitetsko odeljenje Ministarstva unutrašnjih dela uputilo 14. III 1847. god. karantinima Aleksinačkom, Radujevačkom, Raškom i Polukarantinu Pandiralskom, vidi se kako goveđa kuga nije prestala prošle zime u Vlaškoj i Moldaviji, iako su se ljudi tome nadali. Ona, naprotiv, onde sada još silnije vlada. Inače, do konca prošle godine uginulo je u samoj Vlaškoj oko 80.000 goveda. U vezi sa ovom novom opasnošću koja se bila proširila i na Bugarsku, Ministarstvo je bilo naredilo opet 15-dnevni karantin za sva goveda iz Rumunije i Bugarske, ako ona dolaze preko gornjih karantina i polukarantina. Ovaj karantin se sastojao u tome da su se goveda prispela iz Rumunije i Bugarske čuvala u čoporima zasebno u posebnim livadama, tako da se nisu mogla mešati ni međusobno, niti s govedima iz okoline. Takva goveda su podlegala svakodnevnom pregledu i prebrojavanju koje je vršio pouzdani sanitetski službenik. Tek po isteku karantinskog perioda i u slučaju da su goveda ostala zdrava, ona su se mogla puštati u Srbiju, ali pošto se dvaput dobro operu i okupaju.

Ako se pojavi ma kakvo oboljenje u prispelom čoporu goveda, ovaj se morao odmah vratiti natrag u Rumuniju, odnosno Bugarsku. Petnaestodnevnom periodu su podlegali i sirove goveđe kože, rogovi, dlaka, neistopljivi loj, meso i mleko i istopljeno salo i loj.

Pošto je goveđe kuge bilo u Vlaškoj i krajem 1847. god., to Ministarstvo unutrašnjih dela kneževine Srbije traži povećanje broja stražara i stražarskih mesta na granici spram Rumunije (4). Te godine bila je zaista i pojačana straža, pa se u jednom aktu kaže: vojska na granici bila je pojačana i zabranjen svaki saobraćaj i mešanje stanovništva u pograničnim krajevima. Zahvaljujući ovakvim merama Srbija je bila pošteđena od goveđe kuge tokom 1847. god. (5).

Goveđe kuge bilo je u Rumuniji 1849/1850. god., i to pored same granice Srbije. Zahvaljujući toj činjenici, goveđa kuga je tada prodrla u Srbiju u predeo zvani Ključ, a najpre u sela Bordelj i R(a)tkovo, a kasnije u Veliku i Malu Vrbicu i Grabovicu (6), zatim Kladušnicu, Kamenicu, Radujevac i Fetislam. Bolest je prodrla iz Rumunije u Srbiju na taj način što je leš jednog govečeta uginulog od kuge doplivao Dunavom na srpsku stranu, kao i preko nekog prokrijumčarenog para volova i goveđeg mesa koje su seljaci iz Srbije kupili u Rumuniji.

Goveđa kuga je bila likvidirana tokom 1850. god. i nje više nije bilo u Srbiji tada, ali je postojala stalna opasnost da se ona ponovo pojavi iz razloga što je nje bilo u susedstvu Srbije. U severnom Banatu u Karansebešu ona je bila izbila 1850. god. Radi provere da li se zaista radi o goveđoj kugi, onde je kao izaslanik Sanitetskog odeljenja boravio fizikus okruga valjevskeg dr J. Mašin. On je doneo izveštaj iz koga se vidi da je goveđe kuge zaista bilo u ovom gradu, ali je ona ubrzo prestala. On je bio doneo čak i pravila (o kojima ovde neće biti reči, jer su već objavljena) koja su austrijske vlasti bile propisale i koja su se primenjivala u toku trajanja bolesti (7). Na svome putu dr J. Mašin je obišao u polasku Temišvar i Karansebeš, a u povratku je išao preko Oršave.

Prema jednom izveštaju Srpsko-banatske zemaljske vojne komande, goveđe kuge je bilo i sredinom 1850. god. (8). Izveštaj je od 10. VIII 1850. godine. Sredinom avgusta ista komanda obaveštava o pojavi goveđe kuge u Srpskoj Crnji i Heifeldu (9). Ta komanda se javlja i po treći put i iz njenog saopštenja saznajemo vrlo interesantan podatak da je tom prilikom bečka vlada bila poslala u Srpsku Vojvodinu direktora bečkog Veterinarskog instituta da se osvedoči o stanju goveđe kuge u Vojvodini (10).

U cilju ispitivanja situacije u pogledu goveđe kuge putovao je u Rumuniju i Bugarsku direktor karantina u Radujevcu i njegov lekar F. Bihele (10). Bihele je pošao na put početkom maja 1851. god., obišao Vidinski pašaluk i celu Rumuniju i Bugarsku. Po izvršenoj vizitaciji ovih krajeva on je na osnovu nađenog stanja na terenu predložio sledeće mere: pošto je goveđa kuga bila prestala u Bugarskoj pre još nekoliko meseci, on smatra da se promet stokom sa ovom zemljom može nesmetano obavljati pod uslovom da stoka vodi poreklo iz Bugarske i da ima veterinarsko uverenje da je zdrava; međutim, on je predložio da promet stokom s Rumunijom bude i dalje zabranjen, kao i sirovim goveđim proizvodima, pošto je goveđa kuga u ovoj zemlji tek bila prestala.

Tokom 1852. god. direktor karantina u Radujevcu predlaže sledeći postupak s goveđim kožama koje bi se uvozile iz Rumunije. Ovaj postupak on predlaže iz razloga što goveđa kuga nije sada žestoka u Rumuniji kao što je bila. Suve goveđe kože bi se obesile u dobro zatvorenom mestu i okadile 3—4 puta jakim hlornim kadom ili sumpornim kadom. Zatim bi se ovakve kože iznosile na vazduh, gde bi ostale najmanje 20 dana. Za sirove (presne) goveđe kože on predlaže da stoje tri dana u krečnom mleku, pa posle toga da budu obešene na vazduhu najmanje 16 dana. Rogovi i kosti bi takođe mogli ostoјati u krečnom mleku 2—3 dana, pa onda nekoliko dana biti izloženi vazduhu (12).

Iz jednog akta Ministarstva unutrašnjih dela kneževine Srbije, izdatog 20. marta 1852. god. za okružna načelstva i karantine prema Rumuniji, saznajemo (13) kako je dopušteno da se lađe iz Rumunije uz Dunav do Tekije mogu vući volovima uz pridržavanje sanitetskih naredbi, dalje, da se goveda s pouzdanim čuvarom mogu puštati da idu do Dunava, no bez čuvara da im je zabranjeno svako približavanje Dunavu, kao i da se čamci i ubuduće drže pod strogim nadzorom seoskog kmeta, s tim da je njihova upotreba dozvoljena samo danju.

Iz izveštaja Austrijskog konzulata od 22. IV 1852. god. vidi se da je goveđa kuga vladala u Moldaviji i da se u pograničnim selima Erdelja prema Moldaviji goveda žigošu žigom (14).

Goveđe kuge je bilo u Rumuniji u okrugu Ibraila i sredinom 1854. god. (15). Nje ima u Vlaškoj i jula 1856. god. ispod „Kalafata na jedno 6 sati udaljenija spram Svištova” (16), kao i u srezovima Doleci, Dombrovici i Bucei, ali ona onde vlada u blažem obliku (17), zbog toga ostaju na snazi i dalje sve sanitetske mere prema Rumuniji, ali sada i prema Bugarskoj iz razloga što između Rumunije i Bugarske vlada potpuno sloboda i nekontrolisan promet govedima (18).

Jedan izveštaj Austrijskog konzulata od novembra 1856. god. svedoči o ozbiljnim razmerama koje je goveđa kuga uzela u Rumuniji, pa su austrijske vlasti bile zabranile uvoz goveda iz Rumunije u svoje zemlje (19). Iz jednog izveštaja karantina u Radujevcu od 20. VII 1857. god. vidimo kako je onde te godine uginulo samo u nekoliko dželepa do 700 goveda (20). U izveštaju koji je Sanitetsko odeljenje Ministarstva unutrašnjih dela uputilo srpskom knezu stoji kako se goveđa kuga sve više širi u Rumuniji; izveštaj je od avgusta 1857. god. Ovom prilikom goveđa kuga je bila doprla do sela Četaći, Maglaviča, Galenica, Černeča, Kalafata i Gala. Poslednje selo udaljeno je od srpske granice samo sat i po hoda (21).

Ušlo se u 1858. god., a goveđa kuga u Vlaškoj još uvek vlada. Ona se bila primakla selima koja su se nalazila uz samu srpsku granicu (22). Pošto je bila jaka zima i Dunav se zaledio, sa srpske strane su bile naredene vrlo stroge sanitetske mere, s ciljem da se spreči mešavina goveda iz Srbije i Vlaške (23). Goveđa kuga je vladala u Vlaškoj tokom cele 1858. god. (24). Prema izveštaju Austrijskog konzulata ona je krajem godine prodrla i u Moldaviju u okruge Bahsu i Barlati. Iz Vlaške bolest je bila prešla i u Bugarsku, i to u okolinu Lom Palanke, gde dnevno uginjava 5—6 goveda (25).

Kako početkom 1861. god. nije bilo goveđe kuge ni u Vlaškoj, ni u Bugarskoj, to Sanitetsko odeljenje predlaže da se karantinski period za goveda koja dolaze iz ovih zemalja skрати na samo 10 dana, za sirove goveđe delove na 20 dana, dok se za prerađene goveđe delove dozvoljava slobodan uvoz iz ovih zemalja (26).

Ni sredinom 1861. god. u Vlaškoj i Bugarskoj nije bilo goveđe kuge, pa Sanitetsko odeljenje predlaže da se ukine dotle postojeći karantinski period i goveda slobodno transportuju iz ovih zemalja u Srbiju, samo uz obavezan lekarski pregled. Za sirove goveđe delove i dalje je ostao na snazi 20-dnevni karantinski period (27).

Međutim, 1862. god. opet imamo goveđu kugu u Vlaškoj, istina, dosta udaljenu od srpske granice, pa se predlaže stroga zabrana uvoza goveda iz ove zemlje, uz ostale karantinske mere (28).

Goveđa kuga vlada u Vlaškoj i 1863. god., i to naspram same granice Srbije, na prostoru između Milanovca i ušća Timoka. Pošto je primećeno da tu ima dosta nezakopanih lešina uginule stoke, naređeno je da se zabrani da stoka iz Srbije luta pored reke, već mora uvek biti sa čuvarima koji će nadgledati njeno kretanje (29).

Goveđe kuge ima u Vlaškoj i 1864. god. (30), ali u znatno manjem broju nego ranije, pa su sanitetske mere na granici Srbije i dalje održavane. Tako je ostala na snazi zabrana da se živa goveda i njihove sirovine ne smeju preterivati u Srbiju (31).

Goveđe kuge je bilo u Vlaškoj 1865. god. (32) i početkom 1866. god. (33). Tim povodom su austrijske vlasti vršile u Temišvaru autopsiju uginulih goveda i konstatovale da se zaista radi o goveđoj kugi, preduzimajući sve mere da se bolest ne bi dalje širila.

Krajem 1866. god. u susedstvu Srbije, pa ni u Vlaškoj, nije bilo goveđe kuge, prvi put posle dužeg vremena. Zato je svim karantinima preporučeno da mogu propuštati u Srbiju i goveda i njihove delove, i to bez održavanja karantinskog perioda (34). Međutim, ovakva situacija nije trajala dugo. Već sredinom 1867. god. imamo opet goveđu kugu u Vlaškoj. Jedan izveštaj od avgusta te godine iznosi kako bolest vlada u okruzima: Vasluj, Infov, Kahul, Vlaška, Roman, Dorohoj, Romanac, Dimbovica, Buzeu, Braila, Jajalica, Bakau i Dolžvo. Ovakva situacija je dovela do ponovnog zavodenja svih karantinskih mera na granici Srbije prema Vlaškoj (35).

U ovom kratkom radu izneto je dosta podataka o goveđoj kugi u Vlaškoj i Moldaviji. To je situacija kakva je ona bila do sredine prošlog veka, i nadamo se da će oni, iako oskudni, ipak doprineti boljem poznavanju ove problematike u Vlaškoj i Moldaviji.

Izvori i literatura

¹ Mihailović V.: Iz istorije saniteta u obnovljenoj Srbiji (1804—1860), Beograd, 1959, str. 186. — ² Ibidem, str. 188. — ³ Drž. arhiv SR Srbije, MUD-S, nefascikulisana građa iz 1847. god. — ⁴ Ibidem, MUD-S, F-V-185/1847, delovodnik. — ⁵ Katić R.: Istorija veterinarstva Srbije, Beograd, 1957, str. 196. — ⁶ Divljanović D.: Goveđa kuga u Srbiji i njenom susedstvu tokom XIX veka (1800—1882), Beograd,

1969, str. 23—24. — ⁷ Ibidem, str. 45—47. — ⁸ Istorijski arhiv Beograd, Zemunski magistrat (ZM), 1850, br. 1462 P. — ⁹ Ibidem, ZM, 1850, br. 1563 P. — ¹⁰ Ibidem, ZM, 1850, br. 1860 P. — ¹¹ Mihailović V.: Iz istorije saniteta u obnovljenoj Srbiji (1804—1860), Beograd, 1951, str. 206—208. — ¹² Drž. arhiv SR Srbije, MUD-S, F-IV-53/1853. — ¹³ Ibidem, MUD-S, F-IV-53/1853. — ¹⁴ Ibidem, MUD-S, F-VI-45/1852, predmet 471. — ¹⁵ Istorijski arhiv Beograda, ZM, 1854, br. 4545 P. — ¹⁶ Drž. arhiv SR Srbije, MUD-S, F-III-13/1856. — ¹⁷ Ibidem, F-V-30/1856, delovodnik 7503. — ¹⁸ Ibidem, F-IV-47/1856. — ¹⁹ Ibidem, F-V-30/1856, delovodnik 1681. — ²⁰ Ibidem, F-IV-23/1857, delovodnik 1174. — ²¹ Ibidem, F-II-6/1857. — ²² Divljanović D.: Goveđa kuga u Subiji i njenom susedstvu tokom XIX veka (1800—1882), Beograd, 1969, str. 69. — ²³ Drž. arhiv SR Srbije, MUD-S F-IV-23/1858, delovodnik 147. — ²⁴ Ibidem, F-V-15/1858. — ²⁵ Ibidem, F-VI-11 i 39/1858. — ²⁶ Ibidem, nefascikulisana građa/1861, delovodnik 78. — ²⁷ Ibidem, nefascikulisana građa/1861, delovodnik 723. — ²⁸ Ibidem, nefascikulisana građa/1861, delovodnik 107. — ²⁹ Ibidem, F-II-54/1864. — ³⁰ Ibidem, F-I-52/1864. — ³¹ Ibidem, F-II-202/1864. — ³² Ibidem, nefascikulisana građa/1865, delovodnik 249. — ³³ Ibidem, F-II-5 i F-II-15/1866. — ³⁴ Ibidem, nefascikulisana građa/1866, delovodnik 2874. — ³⁵ Ibidem, F-III-73/1867.

RINDERPEST IN ROUMANIA FROM 1844—1867 ACCORDING TO THE ARCHIVAL MATERIAL SAVED IN SERBIA

Dragoljub DIVLJANOVIĆ

The author described rinderpest which reigned in Roumania (Wallachia and Moldavia) from 1844—1867. The paper is written on the basis of the saved archival material in Serbia. It had the importance, first of all for Serbia itself, for Roumania was its direct neighbour country, and the whole series of border measures and quarantine limitations had been undertaken on the Serbian border. The paper can be also a valuable document for the study of the situation in this disease in Roumania itself, especially in the case the archival material on rinderpest has been lost in this country.